

מדור ספרים

הישיבות הליטאיות במזרח אירופה בין שתי מלחמות עולם

הן ברפובליקה הפולנית בוחן מאמצי השתקמותן בתום המלחמה וחושף את התפשטותן המרתקת אל מרכז של פולין ואף למחוז וולין החסידי.

הוא מזהה ברבות מהן גידול ממדים מרשים על אף מגמות החילון שהלכו ופשטו ברחוב היהודי מחד גיסא והמצב החומרי הקשה שליווה אותן למן ראשית שנות העשרים מאידך גיסא. יצוין שמקצת מגידול זה מקורו בחניכים מארצות חוץ, בעיקר מגרמניה ומארצות הברית, שבאו להשתלם בישיבות הליטאיות למען סמיכה לרבנות. המחקר עומד על עוד היבטים מסקרנים בתחום הארגוני, הכלכלי, הלימודי והחברתי ונחתם בתקופת מלחמת העולם השנייה משנסו רוב הישיבות הליטאיות על נפשן מפולין והצטופפו תחילה בוויילנה ואחר כך בעיירותיה של ליטא. מה סמלי שבשנה האחרונה לקיומן חזרו כמעט כל הישיבות הליטאיות ומצאו תחת 'קורת גג אחת' את משכנן אך גם את סופן המר.

פרוץ מלחמת העולם הראשונה ואת ההידלדלות הניכרת בהיקפן ובמצבן הכלכלי של הישיבות. רבות מאלה שהצליחו לשרוד לאחר התקופה הראשונה של המלחמה נאלצו לצאת עם מאות אלפי יהודים גולים יחד אל מרחבי רוסיה ואוקראינה. אף ששם הן חוו מסכת ארוכה של נדודים ואת כל קשיי התקופה, רובן נשארו לפעול כמסגרות חינוך אורגניות בגלותן. רק בתום המלחמה הן יכלו לשוב אל מחוזות מחייתן הטבעיים שזה לא מכבר השתייכו לפלכים הליטאיים שבשלטון הצאר הרוסי.

והנה כאן נכוננו להן תמורות מדיניות מפליגות. מיעוטן נפלו בחלק שלטונה של ליטא העצמאית ואילו הרוב במחוזות הספר המזרחיים של הרפובליקה הפולנית. אולם אלה גם אלה לא שינו את מסורת הלימוד הייחודית שמלפני המלחמה והמשיכו אפוא לשאת בתואר 'ישיבות ליטאיות' והפעם כסמן תרבותי ולא דווקא גיאוגרפי מדיני. מחקרי העוקב אחר הישיבות הליטאיות הן בליטא העצמאית

מבין מאפייניה הייחודים של היהדות הליטאית שאיפתה המתמדת לעיון וללימוד היא שזכתה להבלטה יתרה בספרות. דומה שמי שביטאו יותר מכול מאפיין מיוחד זה היו הישיבות הליטאיות אשר למן 1802, שנת ייסודה של ישיבת וולוז'ין, היו לבתי היוצר המובהקים של לימוד תורה לשמה ללא כל פניות תכליתיות.

ישיבות אלו חזו מבשרן את התמורות המהירות שעברו על יהודי הקיסרות הרוסית כתוצאה מהשפעות כלכליות וחברתיות, החל ברפורמות של הצאר אלכסנדר השני במאה התשע עשרה וכלה במהפכות הציונית והבונדאית של תחילת המאה העשרים. בתום תקופה ארוכה זו התייצב מצבן ואף חלו בו התחדשות ופריחה. באותה נקודת זמן מחקרי הישיבות הליטאיות במזרח אירופה בין שתי מלחמות העולם מתחיל להתחקות על הישיבות האלה.

המחקר מזהה את קטיעתה באחת של מגמת ההתחדשות הנזכרת עם

בן ציון קליבנסקי

הכותב הוא יליד וילנה בן למנחם קליבנסקי ז"ל מקיידן, חניך ישיבת סלבודקה, ביתרי ואסיר ציון, ולגיטה לנגלבן תבל"א, קובנאית, תלמידת הגימנסיון העברי ע"ש שואבה וגולה בסיביר. בן ציון עלה ארצה בגיל צעיר, למד בתיכון צייטלין בת"א, סיים תואר ראשון ושני בהנדסת חשמל ואלקטרוניקה באוניברסיטת ת"א, שירת בחיל המודיעין בדרגת סא"ל ולאחרונה השלים באותה האוניברסיטה לימודי תואר שלישי בהיסטוריה של עם ישראל.